

Nr 1332

Av herr **Helén m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 173, om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark.

(Lika lydande med motion nr 1549 i Andra kammaren)

I proposition nr 173 föreslås, att riksdagen ger Kungl. Maj:t bemyndigande att medge intrång i Stora Sjöfallets nationalpark, vilket krävs för ett förverkligande av det s. k. Ritsemprojektet. Ett sådant bemyndigande skulle dock få betydligt större konsekvenser än vad som framgår av den knapphändiga information, som ges i propositionen. Förslaget måste bedömas i det större sammanhang som gäller genomförd och planerad exploatering för vattenkraft i Stora Lule älvs övre lopp.

I älvens övre lopp ingick innan regleringarna genomfördes ett flertal sjöar inom Stora Sjöfallets nationalpark, vilken avsattes genom beslut av 1909 års riksdag. I samband med upprepade regleringar, varvid de ursprungliga sjöarna dämtes upp och nu bildar en sammanhängande sjö — Sourvasjöarna eller Akkajaure — har sjöarna, vissa uppdämnings- och byggnadsområden vid olika tillfällen utbrutits ur nationalparken. Genom dessa intrång har ca 215 km² av nationalparkens ursprungliga ca 1 500 km² tagits i anspråk. Skadeverkningarna på natur, rennärning, fiske m. m. kan givetvis inte mätas i siffror. Genom beslut av 1962 års riksdag har även sjön Satsjaure jämte omkringliggande områden brutits ut. För närvarande pågår utbyggnaden av Vietas kraftstation och Suorvasjöarnas fjärde reglering genom ombyggnad av Suorvadammen. Dessa ingrepp har medfört att Luleälvens dalgång och sjösystem in mot högfjällen mellan Kebnekaiseområdet, Sarek och Padjelanta genom kraftutbyggnad, regleringar, vägbyggen etc. alltmer har mist sin karaktär av orörd natur.

De fortsatta utbyggnadsplanerna innebär, att exploateringen nu förs norrut, in mot Kebnekaiseområdet. Vattenfall planerar för närvarande på regeringens uppdrag en reglering av Kaitumsjöarna och en överledning av vattnet från dessa till Stora Luleälvs vattenområde. Om detta projekt genomförs innebär det mycket svåra ingrepp i ett område, vars utomordentligt stora värde framhållits av svensk och internationell expertis. Utbyggnaden berör Sjaunja fågelskyddsområde, ett område som alltså avsatts med hänvisning till dess unika värde. Området upptar dels den egentliga Sjaunjamyren, som är Europas största orörda myrområde, dels områden av högfjällskaraktär. Tvärs genom området skulle vägar byggas, tunnlar sprängas. Kaitumsjöarna skulle däckas, varvid värdefulla områden tidvis

skulle läggas under vatten. Detta område har betecknats som Europas sista vildmark. Det är ännu otillgängligt, vilket gör att här finns de sista replipunkterna för utrotningshotade djur- och fågelarter. Det har hävdats, att någon exploatering eller mänsklig närvaro i själva myrområdet inte blir aktuell. Men området kring Sjaunja, Kaitum och Autajaure utgör ett sammanhängande vildmarksområde från skogs- och myrlandet upp till högfjällen. Byggnation i och avskärning av detta område skulle få allvarliga verkningar på faunan i det från denna synpunkt viktigaste området i Norra Europa. En annan och kanske ännu allvarligare verkan av en utbyggnad är de effekter, som regleringen av Kaitumsjöarna och överledningen av vattnet från dessas nederbördsområde skulle få för Kaitum och Kalix älvar. Kaitumsjöarna och övre loppet av Kaitumälven har av vetenskaplig expertis åsatts ett mycket högt skyddsvärde. Kaitumälvens övre lopp skulle i det närmaste torrläggas på en sträcka av flera mil, den minskade vattenföringen skulle bli avsevärd även längre ned efter Kaitumälven och i Kalix älv. Denna förändring av vattenföringen i en hittills oreglerad älv skulle få allvarliga konsekvenser i ekologiskt avseende. Dessutom kommer fiskemöjligheterna, som i detta område har mycket stor ekonomisk och rekreativ betydelse, att lida skada. Rennäringen kommer att försvåras.

Folkpartiet tog upp frågan om Kaitumprojektet i en partimotion i januari 1970, där vi hävdade att det från naturvårdssynpunkt var alldeles nödvändigt att detta område kunde bevaras opåverkat. Vi framhöll där som en principiell ståndpunkt, att de återstående oreglerade Norrlandsälvarna måste bevaras. Efter det att Vattenfall presenterat sin något modifierade utbyggnadsplan har folkpartiets riksdagsgrupp efter samråd med partiets lokalavdelningar i berörda kommuner beslutat motsätta sig Kaitumprojektet även i denna modifierade utformning. Skadeverkningarna består i stort sett även i denna.

Planerna på en utbyggnad av Kaitum har mött ett mycket kraftigt motstånd. Remisskritiken efter Vattenfalls utredning om 1970-talets vattenkraftutbyggnader i Norrland var mycket stark. Den redovisning som gavs var ofullständig, men kritik i detta avseende kan knappast med större fog riktas mot Vattenfall, som av regeringen gavs mycket liten tid för utarbetande av utredningen. Flertalet remissinstanser såsom kommerskollegium, domänverket, UKÄ, flera berörda kommuner, naturvårdsorganen m. fl., vilka då uttalade sig i Kaitumfrågan, motsatte sig utbyggnad. Naturvårdsverket har uttalat sig om området i samband med utredningen om de återstående Norrlandsälvarna och där vitsordat dess speciella värden och även framhållit att området kommit att utgöra ett utomordentligt viktigt reproduktionsområde för ett betydande antal sällsynta och delvis hotade djurarter. Det isolerade läget och områdets relativa

orördhet gör att det får ett mycket betydande värde som referensområde för att påvisa miljöförändringar av olika slag. Verkets slutsats var, att Kaitumprojektets genomförande skulle innebära en betydande förlust från naturvårdssynpunkt och att skälen mot en utbyggnad har utomordentligt stor tyngd. Man hänvisade till den kommande provningen i vattendomstol. En mycket vid opinion har kritiserat regeringens planer på utbyggnad. Lokala och landsomfattande föreningar inom denna opinion har bildats men även internationella intressen har gjort sig påminta och framhållit att detta område är en europeisk angelägenhet. En mycket stark opinion inom de berörda områdena har kraftigt motsatt sig planerna på en utbyggnad av Kaitum.

Propositionens förslag måste ses i samband med dessa utbyggnadsplaner. Ritsemprojektet innebär, att sjöarna Sitasjaure och Autajaure däms. Dämningen av Autajaure blir mycket omfattande med en höjning av vattenytan på 25—32 m. Vattnet från det så bildade magasinet förs genom en tunnel till det planerade kraftverket Ritsem vid Akkajaure. Sjöarnas normala avrinning genom Teusajaure till Satisjaure stoppas praktiskt taget helt. Följden av detta blir, att tillrinningen till Satisjauremagasinet blir otillräcklig. Satisjauremagasinet skall förse det nu snart färdiga kraftverket vid Vietas med vatten. Genom att vattentillgången i Satisjauremagasinet således blir otillräckligt för att driva Vietasverket med skälig effektivitet måste nytt vatten föras till detta, vatten som då skulle tas från Kaitumsjöarna genom den förut beskrivna överledningen. En utbyggnad av Ritsem kan alltså komma att användas som skäl att senare genomföra även Kaitumprojektet. En rad organ har påpekat sambandet mellan de planerade utbyggnaderna av Ritsem och Kaitum och krävt en samlad bedömning av dessa. Båda utgör led i en mångårig och långsiktig utbyggnad av vattenkraft i ett viktigt område, där någon samlad bedömning av skadeverkningarna formellt aldrig gjorts. Enligt s. k. salamiteknik, dvs. att skära sönder ett stort beslut i flera små, har avgöranden träffats under hand rörande delprojekt. Vid regleringarna av Suorva, Satisjaure, nu Autajaure och senare av Kaitum har planer redovisats och prövats i vattendomstol utan att domstolen behövt bedöma projektet i dess totala sammanhang. Den nuvarande vattenlagstiftningen gör en sådan avgränsad handläggning möjlig. Inget hindrar dock regeringen att göra en sådan samlad bedömning. Men propositionen är även den en demonstration av salamitekniken. Inte heller i den finns någon hänvisning till Kaitumprojektet. Det är givetvis högst otillfredsställande att dessa successiva utbyggnader har kunnat genomföras utan en samlad bedömning. Vid bedömningen av Ritsemprojektet måste man därför ovillkorligen ha klarlagt de konsekvenser rörande Kaitum som ett beslut om utbyggnad torde få. Visserligen är det möjligt att bygga Ritsem utan att

exploatera Kaitum. Men lönsamheten, även i snävt företagsekonomiska termer, skulle då av allt att döma bli sådan att en utbyggnad av Ritsem inte längre skulle vara attraktiv.

Vid sidan av denna bedömning finns det ytterligare skäl som talar mot en utbyggnad av Sitasjaure-Autajaure. Sitasjaureområdet har även det ett betydande skyddsvärde. Naturvårdsverket anger i sitt yttrande över Vattenfalls ansökan till Övre Norrbygdens vattendomstol bl. a. att de undersökningar som gjorts visar att särskilt de av regleringen berörda områdena är mycket värdefulla från botanisk synpunkt. Landskapsbilden i Autajaureområdet skulle helt förändras vid en utbyggnad bl. a. genom att en 50 m hög jordvall läggs upp. Teusaätno torrläggs i det närmaste helt. För Teusaure innebär vattenminskningen att sjöytan sänks ca 1 m och att ett välutbildat delta i sjöns västra del upphör att tillväxa och delvis blir liggande ovan vatten. Regleringsmagasinet kommer att fyllas först under aug./sept. varför stora partier av magasinets botten kommer att ligga blottade under hela turistsäsongen, vilket på ett mycket påträngande sätt skulle minska områdets attraktivitet. Området är turistiskt värdefullt, då det ligger vid den alltmer frekventerade vandringsleden från Ritsemjokk till norska atlantkusten. Med anledning av remiss 24.2.1970 ang. hemställan av Övre Norrbygdens vattendomstol om tillstånd att utföra Ritsems kraftstation m. m. framhöll naturvårdsverket vidare bl. a.:

Vidare konstateras att skadeverkningarna från naturvårdssynpunkt till följd av Sitasjaure-Autajaures reglering blir, om hänsyn även tas till överdimensioneringen av Sitasjauremagasinet, av en sådan storleksordning att företagets tillåtlighet kan ifrågasättas. Hänsyn måste i detta sammanhang även tas till den planerade regleringen av Kaitumsjöarna samt anläggandet av Altas kraftverk.

Man anförde vidare, att det är rimligt och ändamålsenligt att frågan om denna utbyggnad avgörs av Kungl. Maj:t i samband med ställningstagande till den fortsatta vattenkraftsutbyggnaden i Norrland. Om Kungl. Maj:t ändå skulle avgöra detta delprojekt anför naturvårdsverket en rad förbehåll. Verket har alltså lagt kritiska synpunkter på projektet. Kammarkollegiet har i sin remiss anförat starka betänkligheter mot Ritsemprojektet och säger bl. a. att man naturligtvis helst ser att företaget inte kommer till stånd.

En betydande del av det område, som kommer att skadas, ligger inom Stora Sjöfallets nationalpark. Ytterligare ingrepp bör inte tillåtas i områden, som avsatts som nationalpark för att därigenom bevaras intakta. Att redan flera stora ingrepp gjorts i det område, som ursprungligen utgjorde Stora Sjöfallets nationalpark, kan inte anföras som skäl för att göra ytterligare ingrepp i en del av nationalparken, som hittills varit relativt orörd.

Ytterligare ett skäl mot en reglering av Autajaure är de skador en sådan skulle åsamka renneringen i området. Förutom att renneringen och därigenom existensen för många människor i deras huvudnäring hotas i Kaitumområdet innebär anläggningsarbeten, dämning, vägar etc. i Autajaureområdet ett hårt slag mot renneringen även i detta område. I första hand drabbas Sörkaitums sameby, vars befolkning på 130 personer är helt beroende av renneringen som stadigvarande inkomst. Inom byns område har tidigare en rad ingrepp gjorts. Såväl Suorvas fyra regleringar som Satisjaureregleringen har inneburit, att byn måst flytta tyngdpunkten i sin näring flera gånger. Byns enda återstående kalvningsland av betydelse kommer att skadas mycket allvarligt. Byn framhåller i en inlägga till vattendomstolen bl. a. att de kalvningsland med omgivande trivsel- och betesland för renskötseln som överdäms genom företaget måste definitivt anses som oersättliga. Under byggnadstiden skulle rennering i det berörda området vara omöjlig att bedriva. Representanter för byn har framhållit, att en utbyggnad skulle sätta stopp för byns fortsatta rennering.

Under en rad år har utbyggnad av vattenkraft varit det i stort sett enda alternativet för produktion av kraft. Den exploatering som hittills gjorts av våra älvar har i flertalet fall varit nödvändig för att möjliggöra vår välståndsutveckling. I dag har vi nått därhän att flertalet av våra större älvar är så gott som fullständigt exploaterade. Vi har sparat Vindelälven, Kalix, Pite och Torne älvar. Några av dessa älvar är även ur snävt företagsekonomiskt perspektiv olönsamma att bygga ut. I fallet Vindelälven måste regeringen till slut ge efter för oppositionens och en växande opinions tryck. I dag satsar regeringen sin prestige på några återstående utbyggnader, vilkas kraftekonomiska betydelse, om man ser till de växande kraftbehoven under sjuttio- och åttiotalen, blir försvinnande liten. De kommande energibehoven måste täckas av elproduktion i olje- och kärnkraftverk. Även dessa har givetvis nackdelar från miljösynpunkt, men vi har möjligheter att begränsa skadeverkningarna. En utbyggnad av Kaitum ger en femtondel av den kraft ett enda stort kärnkraftverk av Ringhalstyp kan producera. Skadorna som uppstår genom en exploatering av Autajaure och Kaitum kan aldrig repareras. I framtiden kommer de att ses som monument över den socialdemokratiska minoritetsregeringens kortsiktiga handlande och bristande insikt om värdet av orörda naturområden.

Det går inte längre att hävda att dessa regleringar är nödvändiga för vår kraftförsörjning. Vattenfall har heller inte anfört sysselsättnings-skälet som anledning till dessa utbyggnader. Sysselsättningsläget i Norrlands inland är allvarligt och måste förbättras. Kraftutbyggnad utgör ett tillfälligt tillskott av arbetstillfällen; på sikt en försvagning av sysselsättningsmöjligheterna. Norrlands sysselsättningsproblem måste lösas

på annat och mer långsiktigt sätt än genom exploatering av oersättliga naturvärden.

Även om energi- och sysselsättningsfaktorer vägs in i en bedömning finner vi det omöjligt att acceptera en exploatering av dessa naturområden. Värdet av en orörd natur sätts av allt fler människor allt högre. Vi måste inse att orörda naturområden är en del av vår standard lika väl som konsumtion av varor och tjänster. Kaitum och Sjaunja får inte offras. Starka naturvårds- och rennäringspunkter talar även mot ett förverkligande av Ritsemprojektet. Av dessa skäl anser vi, att en utbyggnad av Ritsem inte bör komma till stånd.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer vi,
att riksdagen avslår propositionen 1970:173.

Stockholm den 18 november 1970

Gunnar Helén (fp)

Olle Dahlén (fp)

Axel Andersson (fp)
